

CFO'NUN GÜNDEMİ

M. Cem Sezgin

Deloitte CFO Hizmetleri Lideri

csezgin@deloitte.com

TÜRKİYE EKONOMİSİNİN KADERİNİ BELİRLEYECEK 10 BAŞLIK

Değerli Okurlar,

Dünyada ve ülkemizde gündem sürekli değişiyor. Tabii ki böyle bir ortamda “kesin bir liste” ile ortaya atılmak mümkün ve akılcı olmaz, ancak en azından bugünkü resmin bizlere bazı öngörüler fısıldadığını söyleyebilirim. İşte bu “fısıltılar” doğrultusunda kısa ve orta vadede Türkiye ekonomisini şekillendirecek bazı ana başlıkları özetlemeye çalıştım ve bunlardan altı tanesini biraz daha yakın plandan inceledim. Sıralamamı önem sırasına göre yap(a)madığımı da özellikle belirtmek isterim...

1. Terörle Mücadele
2. Enerji Fiyatları
3. Mülteciler / Sığınmacılar
4. AB ile İlişkiler
5. Yabancı Sermaye Yapısındaki Değişimler
6. Rusya ile İlişkiler

Dikkate değer başlıklar ise “7. Para Politikası”, “8. Kamu Kurumlarında Yeniden Yapılanma”, “9. Olası Beyin Göçü” ve “10. ABD ile İlişkiler”.

Listeme “**Terörle Mücadele**” ile başlayayım. Terörle mücadelenin ülkemiz ekonomisine çok farklı etkileri oluyor ve olacak. Ulusal güvenlik amaçlı harcamalar, kamu bütçesi üzerinde önemli bir yük oluşturacak. Bu, tabii ki işin gider kısmı. Gelir kısmı ise temelde yabancı yatırım ve turizmdeki etkiye bağlı. Eğer terör tehdidi ortadan kaldırılamaz ise, bu alanlardaki kayıpların önüne geçilmesi zor gözüküyor. Yatırımda bir diğer önemli unsur Türk iş insanlarının yatırım için ülkemizde seçtikleri coğrafyalar. Biliyorsunuz, yatırımı özendirmek için ve refah seviyesi açısından daha geri planda kalmış birçok ilimizi kalkındırmak amaçlı teşvikler yürürlükte. Buna rağmen yatırımcı, artan risk düzeyi nedeniyle daha güvenli bulunduğu ve zaten gelişmiş olan şehirlere yatırım yapmaya devam edebilir. Bu da bırakın var olan uçurumu kapatmayı, daha fazla açılmasına bile sebep olabilir. Tabii ki her sektör terör ve güvenlik riskinden aynı düzeyde etkilenmiyor. Ama ekosistem mantığı ile baktığımızda, “benim bağışıklığım var, bana bir şey olmaz” demek de biraz fazla iddialı. Şirketlerimizin güvenlik alanında bütçelerinden daha fazla pay ayırma olasılıkları yüksek gözüküyor, bu da harcama kalemi olarak geçmişte gündemlerinde olmayan bir gider kalemi olarak karşılına çıkacak. Geline nokta, güvenlik konseptini fiziki çerçeve ile sınırlamadan sanal – siber güvenliği de kapsayacak şekilde düşünmeliyiz. Ayrıca ulusal ve uluslararası boyutta ele almalıyız. Risk Yönetimi en az son 10 yıla damgasını vurmuş bir başlık. Ancak artık bunu kurumsal bir jargon mertebesinde gündelik bir realite noktasına taşımamız.

İkinci başlık “**Enerji Fiyatları**”. Son birkaç senedir, “Türkiye için ne iyi gitti?” dersek, birçok kişi sanırım enerji maliyetlerinin düşük seyrini söyleyecektir. Bunun sonsuza dek bu şekilde sürmeyeceği bilinen bir gerçek. Artan nüfus, büyüyen bir ekonomi enerji ihtiyacını yukarı çekecek. Hem talebin, hem de birim fiyatların yukarı gideceği bir resimde iki hamle önem kazanacak. Bir tanesi o meşhur “enerji koridoru” haline gelebilme, diğeri ise başta “yeşil enerji” olarak sınıflandırılan alanlar olmak üzere çok alternatifli

bir enerji üretim portföyüne ve bugünkünden çok daha yüksek kapasiteye ulaşmak. Tabii nükleer enerji alanındaki hamlemizi de göz ardı edemeyiz. Dış ticaret açığını dizginleyebilmek için de kendi enerjimizi daha fazla kendimiz üretebilir hale gelmeliyiz.

Mülteciler / Sığınmacılar: Türkiye'nin nüfusu 2015 yılı sonu itibariyle resmi rakamlara göre 78,8 milyona ulaştı. Öte yandan Türkiye'deki yabancı uyruklu sığınmacıların sayısı ile ilgili ise farklı rakamlar veriliyor. Örneğin en büyük grubu oluşturan Suriyeliler için 2016 Temmuz ayı itibariyle resmi oranlar tarafından yapılan açıklamalarda yaklaşık 3,2 milyon kişiden bahsediliyor. Kayıtlı Iraklı mülteci sayısı ise 300 bine yakın. Ayrıca Afganistan, Somali vb. ülkelerden gelenleri de kattığımızda "kayıtlı" sayı 3,5 milyonu aşıyor. Kayıtlı olmayanların sayısı ile ilgili çok farklı tahminler var. Ancak en mütevazı tahminler bile gayri-resmi sayının da eklenmesi ile toplam rakamın rahatlıkla 4 milyonu aştığı yönünde. Öte yandan bu sayılar her an değişiyor ve genellikle de değişim aşağı değil yukarı doğru oluyor. 2016 ortası itibariyle mültecilerin Türkiye nüfusuna oranı %5'i buldu. AB'den gelen 3 milyar Euro tutarındaki mali yardım ise, mülteci sorununun ülke ekonomisine getirmiş olduğu mali yükü karşılama konusunda anılmaya değmeyecek ölçüde sınırlı. Geldiğimiz noktada sırf AFAD rakamlarına göre harcanmış rakam 36 milyar Türk Lirası. Ayrıca göçmen sorunu, sadece Türkiye'nin kendi içinde bir sosyal ve ekonomik sorun olmanın çok ötesinde, Türkiye – AB arasında bir siyasi sorun haline gelmiştir. Bu da ister istemez ekonomik ilişkileri de zedelemektedir. Yeni demografik yapıda, başta eğitim ve sağlık olmak üzere bütçe üzerindeki yük ciddi oranda artacaktır. Ama sadece bu iki alan varmış gibi de düşünülmemelidir. Güvenlik ve belediye başta olmak üzere neredeyse tüm kamu hizmetlerinde ek kadrolara ihtiyaç olacaktır. Tabii ki enerji maliyetlerini de eklemeliyiz. Özellikle mültecilerin çoğunun 18 yaş altında olması bunda önemli bir etken. Sırf Türkiye'de doğmuş olan Suriyeli çocuk sayısı 150 binin üzerinde. Bu nedenle iş gücüne katılım sağlayıp üreten değil, daha ziyade bakıma ve desteğe muhtaç bir kompozisyonu olan nüfus ülke nüfusuna enjekte olmuş durumdadır. Zaten refah seviyesi orta düzeyde ve %10'unun üzerinde işsizlik olan bir ülkede, bu durum çok iyi yönetilmeli.

AB ile ilişkiler: Türkiye, yakın geçmişte hacim olarak baktığımızda AB'nin 6. en önemli ticari ortağı konumundaydı. Son dönemlerde ikili ticaret hacminin biraz daha kıpırdanması gerekiyor. Ayrıca üyelik sürecimizin de aynı şekilde yeniden ivme kazanması gerekiyor. Ülkemiz için kritik ihracat pazarlarının başında gelen AB ile sadece ticari ve ekonomik çerçeve ile sınırlanmaması gereken sağlıklı ilişkiler, her iki tarafından da menfaatindedir. Türkiye konum olarak Kuzey ve Güney Amerika ile Asya Pasifik'e oldukça uzak. Zaten bugün dünya ticaretinin çok önemli bir kısmı bölgesel olarak gerçekleşiyor. Ülkemiz özelinde baktığımızda yakın coğrafyada en genel çerçevede 1-Avrupa, 2-Rusya ve BDT, 3-Ortadoğu ve Kuzey Afrika gibi üç ana bölgeden söz edebiliriz. Tabii son dönemlerde Sahra Altı Afrika'da daha aktif bir Türkiye olduğunu eklemekte fayda var. Avrupa'nın diğer ikisinden bazı temel farkları var. Birincisi, Rusya ve BDT olsun, Ortadoğu ve K. Afrika olsun, ekonomileri doğal kaynak ve zenginliklere bağlı ülkeler. Bu nedenle petrol-doğalgaz ile emtia fiyatlarındaki düşüş bu ülkelerin satın alım güçlerini, dolayısıyla ithalatlarını düşürüyor ve hedef pazar olarak cazibelerini azaltıyor. Avrupa ise üreten, marka yaratan, teknoloji ve inovasyonu ön plana çıkararak bir coğrafya olarak fark yaratıyor. İkincisi, Avrupa son dönemde yaşadığı terör saldırılarına rağmen, diğer iki bölgeye göre çok daha sakin ve güvenli bir profil çiziyor. Bize yakın öteki coğrafyalarda ise bitmek bilmeyen bir savaş ortamı var ve kan gövdeyi götürüyor. Firmalarımızın Irak, Suriye ve Ukrayna pazarlarında yaşadıklarını düşünün... Çok daha fazla ülke sayabiliriz ama kanımca sırf bu üçü kâfi olacaktır. Üçüncüsü, Avrupa nüfus olarak aralarında en kalabalık bölge olarak öne çıkıyor. Belki demografik açıdan bakıldığında küçülen ve yaşlanan bir nüfusu var ancak halen açık ara nüfus konusunda bölge lideri. Yani daha fazla alıcının olduğu, daha büyük bir pazar. Dördüncü fark, her ne kadar BREXIT ile karizması zedelenmiş ve başta çözülmeci senaryoları sevenlerce geleceği sorgulanır hale gelmiş olsa bile, üç bölge içerisinde gerçekten bir "blok" ya da "ortaklık" olarak dikkate alınması gereken sadece Avrupa Birliği'dir. Bağımsız Devletler Topluluğu veya Arap Ligi ya da GCC (Körfez İşbirliği Konseyi) gibi oluşumların hiçbirini AB ile denk tutamayız. Ve son

olarak Avrupa “zengin” bir pazardır. 2008 Ağustos’undan itibaren eski tadı yok ancak nüfusun ortalama refah seviyesi düşünülduğünde gene diğerlerine kıyaslanmayacak ölçüde ön planda. Özetle, satmak istediğiniz bir şeyiniz varsa, alabilecek birileri ve satılabilecek pazarlar olmalı. Dönemsel sert dalgalanmalar ve kesintilerin daha az olduğu, daha dengeli pazarlar... Avrupa’da yaşayan farklı statülerdeki Türk (mülteci, soydaş, azınlık, çifte vatandaş vb.) sayısının 5 milyonun üzerinde olduğu ve AB’den gelen turistlerin sektördeki payı da unutulmamalı. Bir diğer belirleyici unsur, “**Yabancı Sermaye Yapısındaki Değişimler**” olarak ön plana çıkacak. Şu anda ülkemize gelen doğrudan yabancı yatırımın profilinde dört önemli değişimden bahsedebiliriz. İlki “menşei”: Batılı sermayenin çıktığı, yerine daha çok başta Körfez ülkeleri olmak üzere gelişmekte olan ülkelere sermayenin geldiğini görmekteyiz. İkincisi “vade”: Daha uzun vadeli yatırımların yerini kısa vadede girişim sermayeleri, fonlar, melek yatırımcılar almış durumda. Üçüncüsü “ölçek”: Özellikle Fortune 500 şirketlerinin Türkiye’de kalması önem arz ediyor. Son yıllarda çok daha küçük ölçekli yabancı firmaların aktif olduklarını, bazı küresel devlerin ülkemizden çıktığını gözlemliyoruz. Sonuncusu ise “istihdam”. Sıfırdan yatırım ve iş kurmak yerine, mevcut işletmelerin devralınmasının yaygınlaşıyor. Doğrudan yatırımın tutarı kadar, nitelikleri de belirleyici olacak.

Rusya ile İlişkiler: Rusya’nın ve Rusya ile olan ilişkilerin Türkiye için önemine, birçok farklı alanda çarpıcı rakamlar vererek daha önceki sayılarda değinmiştim. O makalemde sonra iki ülke arasındaki ilişkilerde normalleşme süreci başladı. Bu iyi bir haber. Tabii ki eski seviyeleri yakalamak zaman alacak. Güven ve işbirliği ortamının yeniden tesis edilmesi gerekiyor. Öte yandan, bazı şeylerin eski günlerine dönebilmesi için tek başına iyi ilişkiler de kâfi değil. Bunların başında turizm geliyor. Nitekim, uçak krizi öncesinde de ülkemize gelen Rus misafirlerin sayısında bir azalma trendi başlamıştı. Bunun sebebi, Rusya’daki ekonomik durumun pek parlak olmamasıydı. Şimdi ise Türkiye’deki terörist saldırıların tetiklediği güvenlik endişesi bir engel olarak karşımıza çıkıyor. Sadece turizm değil, tarım, enerji, inşaat ve üretim alanında iki ülkenin birlikte iş yapma potansiyeli oldukça yüksek. Türkiye bir yandan da Şangay Beşlisi’ne (esasında altılısı) göz kırıyor. Doğal olarak Şangay Beşlisi’nde Rusya ile birlikte – bazı açılardan Rusya’nın ötesinde – bir diğer Birleşmiş Milletler daimi üyesi ülke olan Çin ile kurulacak işbirliği önem taşıyor. Yakın zamanda dünyanın en büyük ekonomisi olacak Çin ile sinerji, bambaşka sayfalar açabilir. Bakalım gelecek günler, Rusya ile yakınlaşmada neler getirecek. Unutmamamız gereken bir gerçek, Türkiye’nin Rusya ile olan ilişkilerini, ABD ile olan ilişkilerinden bağımsız; ABD ile olan ilişkilerini de AB ile olan ilişkilerinden ayrı düşünemeyiz. Sadece ikili iyi ve sıkı ilişkiler yürütmek değil; ikili ilişkiler arasında dengeyi sağlayabilmek de kritik bir faktör olarak gündemde yer almaya devam edecek.

Görülen o ki, bizleri hareketli bir ekonomi gündemi bekliyor. Her zaman olduğu gibi...